

הזיק מתוך שכרות ביום הפורים

מאת – מיכאל זכריהו

אחד הדברים אשר לצערנו די נפוצים בימי הפורים הוא בעניינים שבין אדם לחברו. מצוה ייחודית המאפיינת את יום הפורים הוא שתיית יין כמובא בגמ' (מגילה ז, ב) "אמר רבא: חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", אלא שלפעמים האדם עובר את הגבול הדק בין ביסוס לשכרות ואז הוא כבר אינו שולט על עצמו ומזיק את חברו, בממונו, ולפעמים אף בגופו. לאחר פורים מגיעים המזיק והניזק ונפשם בשאלתם, האם חייב השיכור לשלם דמי הנזק או לא? האם מתקבלת טענת 'שיכור הייתי ולא התכוונתי'!

מעשה שהיה בקבוצת בחורים אשר ביום פורים עלו לבית ראש הישיבה כדי לכבדו כהרגלם מידי שנה להביע את הערכתם והוקרתם לרבם בצורת משלוח מנות מכובד. ואף לשמוח בביתו איזה זמן כמצות היום. והנה, כטוב ליבם ביין, אחד הבחורים שתה לשוכרה ותוך כדי צהלתו ושמתו הרבה קיפץ, ריקד והשתולל. תוך כדי קפיצותיו הרים את ידיו לגובה ופגע במנורת הקריסטל שהיתה תלויה מעל השולחן בסלון ביתו של ראש הישיבה. כתוצאה מכך, המנורה נותקה ממקומה, נפלה על השולחן ומשם היישר לרצפה כשהיא מתנפצת בקול רעש גדול.

במוצאי יום הפורים התחיל פולמוס הלכתי ודיון סוער בין הלמדנים שבבחורי הישיבה האם חייב הבחור לשלם לראש הישיבה את דמי הנזק או שמא כיון שלא התכוון כלל ועשה זאת תוך כדי שכרות, אין מה לתובעו על כך. מה גם שהבחור טען שאינו זוכר דבר וחצי דבר ממה שחבריו מספרים והיו ניכרים דברי אמת. היאך הדין נוטה?!

נציין עוד כמה מקרים שאירעו במהלך יום הפורים ונראה לבאר הדין גם בהם. מעשה שהיה בשני שיכורים שעלו לבית רבם ביום הפורים והחליטו לשעשע את הסועדים בהצגה על השתלשלות מאורעות המגילה, כשהגיעו לתיאור בו נפל המן ע"ג המיטה ורצו להמחיש את דרשת חז"ל הידועה שבא המלאך ודחפו, דחף האחד את חברו דחיפה חזקה וזה האחרון נפל ע"ג ויטרינת הזכוכית היקרה ושברה. השאלה האם חייב לשלם את דמי הנזיקין או לא? במידה שכן, הרי שיש לשאול, מי חייב לשלם, הדוחף או הנדחף?!

לצערנו, ישנם עדיין כאלו אשר כל ימי הפורים מסתכמים אצלם בפיצוץ נפצים למיניהם ועל כך גאוותם והנאתם. גם מיודענו, שלצורך העניין נקרא לו יונתן, שיחק להנאתו בחומרי נפץ מסוג אלו המכילים אבק שריפה. כדי "לשעשע" את חבריו (וגם את עצמו) החליט לזרוק נפץ לעבר עובר אורח על מנת להבהילו, הוא מצא לעצמו מקום מסתור ומשם השליך את הנפץ כשחבריו צופים מהצד לראות כיצד הלה יגיב. לפתע קרה דבר בלתי צפוי, הנפץ התלקח על חולצתו של אותו אדם אך הוא לא איבד את עשתונותו, בצעד מהיר פשט את חולצתו מעליו, אך התברר כי היא כבר נשרפה ואף כוויה חמורה עלתה בידו, מה הדין?!

אחת התוצאות הקשות והבלתי הפיכות למעשים מעין אלו, שהנזק בהם הוא בלתי הפיך, הם במקרים כגון זה, מעשה בבחור שזרק נפץ כדי להבהיל את חברו בתוך חדר המדרגות בבנין בו הוא גר, בדיוק באותה הרגע יצאה אחת השכנות, אשה מעוברת בחודשים מתקדמים, מדירתה בקומה העליונה בחדר המדרגות, וכששמעה את הדי הפיצוץ נבהלה ולדאבון לב הפילה. האם חייב לשלם לה דמי נזיקין?!

עוד מקרה מרחיק לכת ומעורר דאגה שהייתי עד לו בבחורתי באחד המקומות בהם מתרכזים בחורים רבים לשמוח בשמחת הפורים. אחד הבחורים נתן בכוס עינו ולא שת ליבו למה שקורה איתו, לא חלף זמן רב והנה הגיע למקום אדם נכבד שגם הוא רצה להשתתף בשמחה. הבחור, שהיה כבר מבולבל ומטושטש, כשראה אותו קפץ לכיוונו תוך כדי שהוא נושך לו במצחו נשיכה חזקה עד זוב דם. כשהבחינו הסובבים במתרחש מיד תפסוהו והורידוהו מאותו אדם כשהם גוררים אותו בחוזקה לחדרו. במוצאי יום הפורים התחילו הנוכחים באותו אירוע לדון האם חייב הבחור לשלם לאותו אדם, כששמע אותו בחור שנושא השיחה נסוב אודותיו לא הבין מדוע וכיצד שורבב שמו לענין. לכשסיפרו לו את אשר עולל, טען שאינו זוכר דבר וחצי דבר מאשר התרחש, והתברר שבאמת לא היה מיושב בדעתו כלל בשעת מעשה מחמת שכרות.

מאידיך, עלתה הסברא שאף בכהאי גוונא חייב לשלם שהרי "אדם מועד לעולם". אלא שאז טען אחד הלמדנים לעומת זאת שלא רק שצריך לשלם את דמי עצם הנזק, אלא מחוייב הוא אף בתשלומין לריפוי החבלה וטשטוש הצלקת, דבר הכרוך ברכישת משחה יקרה הגורמת לאיחוי החתך שנעשה במצחו ופועלת להיעלמות כל סימן, דבר שעלותו היא בסך אלף דולר כערך. אותו בחור שמע את הסברא, אך התקומם וטען שלא רק שאין לו כל חיוב לממן את הטיפול הקוסמטי, אלא אף הוא חף מכל אשמה בעצם הנזק, שהרי היה שרוי תחת השפעת השכרות, ואין כלל מה לחייבו.

עוד מעשה בשני שיכורים שנפגשו ברחוב העיר כשהם הלומי יין. כדרכם של שתויים, לאחר זמן קצר של דין ודברים, החלה להתפתח תגרה ביניהם, הם היכו זה את זה עד זוב דם, ולא נחה דעתו של האחד עד שקרע את בגדי חברו. לאחר שהתפכחו מיינם, באו לשאול האם מתחייב כל אחד לשלם לחברו את דמי הנזיקין או לא?

מעשה נוסף היה בתלמיד שהגיע לבקר את רבו בפורים. הלה שהיה בגילופין כבר מהבוקר, כשראה את השולחן בבית רבו ערוך במיני מגדים טעימים, תפס אותו בידיו הפכו על פניו ולא הסתפק בכך אלא אף שבר את כל הכלים שע"ג השולחן וכך נפסדה כל הסעודה המפוארת. במוצאי פורים הגיע הגבאי של הרב והעביר לאותו אדם דו"ח מפורט בו מופיעה רשימת הכלים והמוצרים שהפסיד את רבו. לתדהמת הגבאי טען הלה, שהספיק להתפכח ולהסיר יינו מעליו, כי לדעתו אינו חייב כלום כיון שלא שם ליבו למעשיו, הגבאי החל לטעון כי אין זו סיבה מוצדקת לאותו אדם ופרסום הדבר יצר ויכוח גדול בין לומדי ביהמ"ד האם הוא חייב או לא!:

תשובה

טרם שנדון בכל מקרה לגופו, הגם שבכללות נראה כי חלק מהמקרים הנ"ל ודאי שדינם שווה, נקדים לדון בעיקר העניין בו הזיק אדם את חברו שלא בכונה או מחמת עשיית מצוה או מחמת שמחה של מצוה, כיצד יש להתייחס לזה מבחינה הלכתית. הנה במתני (סוכה מה, א) תנן מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן. ופירש רש"י (ד"ה מיד) הגדולים שומטין את לולבי הקטנים מידם בשביעי, ואוכלין אתרוגיהן של תינוקות, ואין בדבר לא משום גזל ולא משום דרכי שלום שכך נהגו מחמת שמחה, ע"כ. מבואר מדברי רש"י דאף שהיו רגילים לחטוף ולאכול את אתרוגי הקטנים, אין לחייבם ממון על כך ואין בזה משום איסור גזל כיון שעשו כן מתוך שמחה של מצוה.

והתוס' שם (ד"ה מיד תינוקות) הביאו פירושו של רש"י והוסיפו שיש ללמוד מכאן לאותו מנהג שנהגו אז בשמחת נישואין בו בחורים היו רוכבים בסוסים לקראת החתן ונלחמים זה עם זה ותוך כדי כך קורעין בגדו של חברו או מקלקל לו סוסו וההלכה היא שהם פטורין כיון שכך נהגו מחמת שמחת חתן. מבואר כנ"ל דהמזיק את חברו מתוך שמחה של מצוה פטור מתשלומי הנזיקין. וכן פסקו המרדכי (סי' תשמג) והאור זרוע (סי' שטו) וכ"כ בשו"ת מהר"י מינץ בסימן טז בשם ריב"א עיי"ש. ועיין ג"כ מה שכתב בעל האגודה (סימן מא) ע"ד הגמ' במסכת סוכה שם וז"ל: "מקלקלין זה לזה סוסייהן או קורעין בגדיהן אין חייבים לשלם. כיון דלשמה הם עושים. וכן פסקתי לפעמים בשבתות בחצר בית הכנסת, כשמשחקין הבחורים ומכין זה את זה ובלבד שלא יתכוונו", עכ"ל. והביא דבריו בבאר הגולה שם (אות ר).

מבואר מדברי בעל האגודה נמי דיש לפסוק להלכה לפטור את אותם הקורעין ומקלקלין בגדי חבריהם תוך כדי רכיבה ע"ג הסוסים לשמח חתן וכלה, וכפי שכתבו התוס'. אלא שנראה שהטעם לפטור לדבריו הוא כיון דאינם מתכוונים להזיק ולא מחמת שעסוקים במצוה, רק הענין הוא שכאשר עסוקים בשמחת חתן וכלה ממילא ודאי שלא מתכוונים להזיק ועל כן פטורים, אך עיקר גדר הפטור הוא משום "אינו מתכוון להזיק". וכפי הדוגמא שהביא לזה במה שפסק באותם בחורים המכים אלו את אלו בחצר בית הכנסת והתם ודאי דליכא שום מצוה. וכן כתבו המג"א (ס"ק ח) ובאליה רבה (ס"ק טו), דדוקא כאשר התכוון להזיק חייב אך אם לא התכוון להזיק פטור, וכדמוכח מדברי בעל האגודה הנ"ל אשר כתב בלשונו להדיא "ובלבד שלא יתכוונו", הלא"ה לא, עיי"ש.

ולא רק לעניין הזיק, כי בשו"ת תרומת הדשן (סימן קי) הביא תשובת הריב"א לגבי דברי מאכל שחוטפים הבחורים זה מזה בפורים שלא ברשות, משום שמחת פורים, מעת קריאת המגילה בליל פורים עד הערב בסעודת פורים, והעלה שאין בזה משום גזל, ואין להזמין לבית דין, ואין חוששין על זה, ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טובי העיר, עיי"ש. אלא שהב"י שהביא זאת הגביל דין זה רק למקום שנהגו כן וכתב שאנו שלא נוהגים כן אין חילוק בין פורים לשאר ימות השנה.

והדרכי משה (חו"מ סי' שעח ס"ק ה) הביא את דברי המרדכי (סוכה סי' תשמג) שהמזיקין או מקלקלין בשעת שמחה פטורים הואיל ונהגו כן, וכן הביא בשם האגודה על אותם בחורים ששוחקין

זה עם זה והיכו זה את זה אם אינם מכוונים פטורים. אמנם, נוסף על המקור שהבאנו מדבריו בדרכי משה בחו"מ סי' שעח כתב הרמ"א גם באו"ח (סי' תרצה סעי' ב) דיש אומרים שאם הזיק אחד את חברו מכוח שמחת פורים פטור מלשלם. ויעוין נמי בדברי בעל הכנסת הגדולה (סי' תרצב) שהביא דברי בעל תרומת הדשן, אלא שכתב לחלק בין היזק ממון להיזק בגוף עיי"ש. ויובאו דבריו לקמן בעז"ה.

ומעתה לפי האמור יש לכאורה לפטור בכל הנידונים שהובאו לעיל, כיון שודאי הוא שלא התכוון אותו אחד להזיק את חברו כלל, וכל מה שעשה היה זה מתוך שכרות של פורים.

ובטעם הפטור יש לדון האם הוא מטעם מחילה או משום שכך נהגו. מדברי המרדכי עצמו משמע שהטעם הוא משום שכך נהגו ולכן הוא כמו מזיק ברשות, אך בפמ"ג (אשל אברהם סי' תרצה סעי' ז) כתב שפטור משום שמסתמא מוחלים, היינו שיש לנו אומדן הדעת שהניזק מוחל על הנזק. וכן משמע מדברי הכנה"ג או"ח (סי' תרצה) שחילק בין נזקי ממון לנזקי גוף שאינו נפטר משום שצער הגוף לא ניתן למחילה. וכן נראה מדברי המשני"ב (סי' תרצה ס"ק יג) שכתב שיש חילוק בין היזק קטן שפטור להיזק גדול שעל זה מקפידים ואין מנהג לפטור על זה. ואפשר שטעם אחד הוא והמנהג קובע לנו את אומדן הדעת מתי יש לומר שהניזק מוחל על ההיזק ומתי לא.

חזינן מהא שישנם כמה טעמים לפטור:

א. כיון שלא עשה כן אלא דרך שמחה דהיינו שמחה של מצוה או שמחת הפורים.

ב. כיון שלא התכוון כלל להזיק את חברו.

ג. מסתמא מוחלין על היזק ממון בכגון זה (כיון שזו הדרך).

ה. ברם נראה דישנם ראשונים ופוסקים רבים החולקים על זה, וכפי שיבואר להלן.

תחילה יש לדון בפשט דברי המשנה בסוכה שם. דהנה הרא"ש בפסקיו (סוכה פ"ד סי' ד) הביא בתחילת דבריו את דברי רש"י ותוס' בסוגיית הגמ' שם וכתב לחלוק על דבריהם וז"ל "ונראה לי דבמתניתין לא איירי כלל שחטפו הגדולים מיד הקטנים אלא הכי פירושו מיד שנגמרה מצות לולב וערבה, התינוקות שומטין לולביהן של עצמם מתוך הערבה שהלולב ארוך ושוחקים בהם התינוקות וגם עושים מן ההוצין כמין טבעות וחפצים לשחוק בהם ואתרוגיהם הם אוכלים". ועיין בתוס' בסוכה, שם שהביאו נמי ביאור זה בפירוש שני עיי"ש.

וכן הובאו דבריו בתוס' הרא"ש (איברא שגם תוס' הביא פירוש זה. אלא שהרא"ש הביא פירוש זה לדחית הפירוש הראשון משא"כ תוס' שהביאו את הפירוש השני כעוד פירוש ולא לדחיה ודייק בלשונם). וכן הוא בתשובות הרא"ש (כלל קא ס"ה) שכתב וז"ל: ילמדנו רבינו, חתן שיוצא מחופתו ודרך הוא שיוצאין עמו ריעיו וקרוביו חוץ לעיר. וכך עשו שיצאו עמו ומהם רוכבין בסוסים ומהם בפרדים והקדים החתן לפניהם והיו באין אחריו ורץ אחד בסוסו ופגע בפרד שהחתן רוכב עליו הכאה גדולה. ובא לו הפסד לחתן מהכאה זו כגון ג' מאות זהובים שהיה הפרד מגוי... תשובה – מה שטוען המזיק שהוא פטור לפי שהיה ברה"ר והיה לו רשות לרוץ והיה לו לניזק לשמור עצמו, לאו טענה היא, שאין לו לרוץ ברה"ר אפילו אדם ברגליו אלא כדי שיוכל לעמוד כשירצה... כ"ש הרוכב על סוס שאין לו רשות לרוץ במקום שבני אדם רוכבין שמה לא יוכל לעמוד כשירצה ופושע הוא ומזיק בגופו, ע"כ. ובזה אזיל לשיטתיה שחלק על רש"י בפירוש דברי המשנה "מיד התינוקות" כנ"ל הילכך מחייב. ולא סבירא ליה הפטור מטעם שכך נהגו מחמת שמחת חתן. וכ"כ בביאור הגר"א (שם אות כה).

מבואר להדיא מדברי הרא"ש בפסקיו נמי דחייב המזיק לשלם ואין היתר להזיק כלל אף לא כשעסוק במצוה כגון לשמח חתן וכלה וכיוצ"ב. והובאו דבריו בטור חו"מ ס"ס שעח, עיי"ש.

אמנם אכתי יש לדון דבנדו"ד באופנים הנ"ל מיירי בהזיק את חברו מתוך שכרות, וטוען המזיק שלא רק שלא התכוון אלא אף לא היה בדעתו ובצלילות שכלו בשעה שהזיקו, עד שיש שטען שאינו זוכר כלל דבר וחצי דבר מענין הנזק. אלא שיש מקום לומר שכיון שיש ראשונים שדעתם היא שחייב איניש לבסומי הוא כפשוטו להשתכר ממש, והביא הב"י (סי' תרצה) מחלוקת ראשונים זו. א"כ לאותם ראשונים עצם שכרותו מכיון שהיא בהיתר ומצוה חשיב שהשתכר ברשות ולכן שכרותו פוטרתו. אלא שצריך שיהיה שיכור בשיעור שאכן הוא לאו בר דעת, וכפי הגדרת הגמ' בעירובין (סה), א) אמר ר"ח לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותו של לוט אין מקחו מקח. א"כ צריך שיהיה שיכור בשיעור כזה שהגיע לשכרותו של לוט.

בעניין זה מצינו דברים מפורשים שכתב המהרש"ל (ים של שלמה ב"ק ג, ב) והשיכור אפילו הגיע לשכרותו של לוט מכל מקום מחייב בתשלומים על כל היזקות, ופשיטא שחייב, דאדם מועד לעולם, בין בשוגג בין במזיד וכו' דאם לא כן לא שבקת חיי לכל בריה, דכל שונא ישתכר על חברו ולהזיקו, ואפילו בפורים שמחויב להשתכר מכל מקום אין כוונת רבותינו כדי שישתגע רק כמו שכתב הרמב"ם צריך להשתכר להיות נרדם בשכרותו עכ"ל.

אולם נראה דיש לדון בהנחת יסוד טענתם דהזיקו מתוך קיום מצות הביסוס ביום הפורים. דהנה יש לברר מה גדר חיוב מצוות שתיית יין ביום הפורים. כמו"כ יש להקשות מאי שנא דין חיוב שתיית יין בפורים מדין חיוב שתיית יין בכל יו"ט.

הנה מקור הדין דחייב לשתות יין ביום הפורים בשעת סעודתו הוא בגמ' מגילה ז, ב "אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". וכתב רש"י שם בד"ה לבסומי וז"ל "להשתכר ביין". מבואר בפשטות מלשון רש"י שם דיש חובה להשתכר ביין, והיינו לכאוי כפשוטו דישתה עד שיהיה שיכור.

אולם הרמב"ם בפרק ב' מהל' מגילה הל' טו כתב וז"ל "כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ומתקן סעודה נאה ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו" עכ"ל. מבואר מדבריו דגדר המצוה אינו באופן שישתה וישתכר ע"י איבוד דעתו וכפשוטו אלא שישתכר וירדם בשכרותו. וכאשר נרדם ודאי דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

ומעתה נראה דיש כמה חילוקים בין דין שתיית יין של יו"ט לדין שתיית יין ביום הפורים. הנה, אף דבשמחת החג לא בעינן בשר ויין שניהם ביחד, אלא יוצאין ידי שמחה ביין לחודא, כדאיתא בפי' ערבי פסחים, וכך כתב הב"י בסי' תקכט, הכא שאני, כיון דכתיב "משתה ושמחה" ואין שמחה אלא בבשר ויין, וכיון דכתיב "משתה" והיינו יין הרי יין כבר אמור, א"כ מה אני מקיים "ושמחה" ע"כ דהיינו בשר, וע"כ בעינן כאן שניהם ביחד בשר ויין.

עוד ידוע בשם מרן הרב מבריסק זצ"ל שאמר לבאר את נקודת החילוק בין שתיית יין ביו"ט לשתיית יין ביום הפורים דהנה הא דנשתנה שמחת פורים מכל שאר השמחות של מועדים, דלא מצינו בשום שמחה דין כזה שיתחייב לבסומי בשתיית יין עד דלא ידע וכו', משום דבכל המועדות עיקר מצות שמחה אינו אלא לשמוח בהשם, ובשר ויין אינו אלא סיבה לעורר השמחה, וכמבואר ברמב"ם פ"ו מה' יו"ט ה"כ, יעו"ש, וכן הוא במדרש רבה שה"ש פ"א: זה היום עשה השם נגילה ונשמחה בו. איני יודע אם "בר" ביום או "בר" בקב"ה, ת"ל "נגילה ונשמחה בך". אבל בפורים, כיון דכתיב "משתה ושמחה", נמצא שהמשתה עצמה היא היא גוף המצוה בלי שום תכליתים של שמחה, ועל יסוד זה של מצות משתה תקנו דין זה שחייב לבסומי עד דלא ידע וכו'.

עוד ידוע בשם מרן הגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל שאמר, הא דחייב לבסומי עד דלא ידע וכו', אין פירושו שחייב להשתכר ואינו יוצא ידי המצוה אם לא נעשה שיכור מהיין, אלא עיקר המצוה היא רק לשתות יין ולהתבסס, אבל אינו נפטר אם כבר שתה ונתבסס, אלא מחויב עוד לחזור ולשתות, וככה נמשכת חיוב מצוה זו של משתה ושמחה כל יום פורים, ואינו נפטר ממנה עד שישתכר ולא ידע בין ארור המן וכו', שאז נפטר ממצוה זו, כדין שיכור ושוטה שפטור ממצוה.

ונמצא שהשיעור עד דלא ידע אינו שיעור בקיום המצוה, אלא הוא שיעור לענין לפטור מהמצוה. ואולי אפשר להעמיס זאת בלשון הרמב"ם, שלענין בשר כתב: "שיאכל" בשר, ולענין יין כתב: "ושותה" יין, ולא כתב "ושותה" יין, והיינו משום שהמצוה של יין היא מצוה נמשכת כל היום, ולזה דקדק לכתוב: "ושותה" יין, פעולה נמשכת, לשון הווה, ואינו נפטר עד שישתכר וירדם בשכרותו.

אך בדברי רש"י מפורש כנ"ל שהמצוה היא להשתכר ביין וכן כתב הטור. ולדבריו באמת התבאר חילוק נוסף בין דין שתיית יין של כל יו"ט אשר אינה אלא דין לשתות יין בסתם כדי לשמוח בסעודתו והוא בגדר של חיוב, לבין שתיית יין ביום פורים אשר הוא בגדר חיוב לשתות עד שנפטר מהמצוה וכאשר מתפכח צריך לחזור שוב ולשתות, וחוזר חלילה. התבאר א"כ דאין בעצם דין או חיוב של שתיית יין עד כדי שגעון כלל. וא"כ נראה דלא יוכל כל שיכור אשר איבד את דעתו לגמרי עד שמחמת כך התחיל להזיק את חברו לטעון שעשה כן מחמת קיום מצוה של שיכרות ואשר על כן רוצה להיפטר מתשלומין.

וכיון דבדין שתיית יין ביום הפורים עסקינן אע"פ שראוי היה להרחיב בדברים במקומם, מ"מ כיון שנפוץ הדבר אשר תוך כדי שכרות מזיק את חברו ואפילו בדבר קטן והרי דין פרוטה כדין מאה, נוסף בענין זה עוד נדבך למען נדע ונשכיל מהו הגדר היותר מדוקדק בזה עפ"י המובא בפוסקים

וכיצד נהגו בזה גדולי הדורות כפי שהעידו גדולי ומאורי דורנו. ונביא בזה דברים שהתפרסמו בשם מרן הגאון הגדול רבי גרשון אדלשטיין שליט"א:

"חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה ז, ב). מפורש בפוסקים שאין הכוונה להיות שיכור ממש, כזה שאינו יודע מה שנעשה עימו ופטור מכל המצוות, אלא צריך רק להיות 'מבושם' ושמת, וכמו שכתב המאירי (הובאו דבריו בביאור הלכה סי' תרצה) "חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומכל מקום אין אנו מצווים להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוונו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג, שיגיע מתוכה לאהבת השם יתברך, והודאה על הנסים שעשה לנו", עכ"ל. והיינו כי השמחה מעוררת את האדם לאהבת הבריות (כמו שידוע מהגויים ברוסיה כשהיו שותים לשכרה היו מחלקים מתנות לכולם) וכל שכן שמתעוררים מתוך השמחה לאהבת השם.

מפני שיש הרבה דרגות באהבת השם, וכל אדם מישראל יש בלבו משהו אהבת השם, ועל ידי השמחה הוא מתעורר להוסיף עוד דרגות בזה. וכתוב במסילת ישרים פי"ט שיש את ענפי האהבה – שהם דברים שבאים כתוצאה מן האהבה, (רבים חושבים שצריכים ללמוד ספרי מוסר רק כדי להתעורר, אבל באמת יש תועלת בלימוד המוסר לקבל הרבה ידיעות חשובות, כגון מה היא אהבת השם) והשמחה בתורה ובמצוות היא מענפי האהבה, אדם שנהנה מהלימוד, או שעושה חסד מתוך אהבת חסד, זה גם כן מענפי האהבה, ואמרו חז"ל (שמות רבה א, ח) שהכופר בטובתו של חברו כאילו כפר בטובתו של הקב"ה, והיינו מפני ששניהם תלויים זה בזה, ומי שאין בלבו הכרת הטוב לחברו, גם אינו מכיר טובה להקב"ה. נמצא כי מה שאמרו חייב איניש לבסומי בפוריא, הכוונה היא לשמח שמחה כזו שיבוא מתוכה לאהבת השם יתברך והודאה על הניסים שעשה לנו, ואמנם דרגה גבוהה היא, אך כל אחד שייך לזה לפי דרגתו הוא, להתחזק בכל הדברים הטובים על ידי השמחה.

ובאמת צריכים להבין מהו שאמרו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכי זוהי מצות השמחה בפורים לשתות לשכרה עד שיהיה מבולבל ולא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, אכן בוודאי אין הפירוש בזה כפשוטו, וכבר נאמרו פירושים רבים על זה, וידוע מה שפירש בזה המשנה ברורה (תרצה, ד) כי הכוונה היא, שכשם שאנו מודים להקב"ה על חסדיו במפלת המן – כך עלינו להודות על גדולת מרדכי, כי אף זו טובה גדולה היא שבירכו הקב"ה שעלה למעלה ראש והיטיב עם אחיו היהודים, ועל זה אמרו שלא יפסיק מלידתן שבח על זה בשמחה עד שיבוא לידי כך שלא יבחין עוד מה בין טובה זו לזו.

והרמ"א (או"ח תרצה, ב) כתב להלכה: "יש אומרים שאין צריך להשתכר כל כך אלא ישתה יותר מלימודו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי", והמשנה ברורה שם הביא מה שכתב על זה הפרי מגדים שכן ראוי לעשות, הרי שהפרי מגדים (שהיה מן החסידים) גם הוא הסכים שכן ראוי לעשות למעשה, ובהביאור הלכה שם הביא מדברי החיי אדם שכתב כי "היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצוות בנטילת ידיים וברכה המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהג קלות ראש מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לשם שמים", עכ"ד.

למדנו כי צריכים להיזהר מאד משחוק וקלות ראש, שהם הדברים הגרועים ביותר, וכבר אמרו (אבות ג, יג) שחוק וקלות ראש מרגילים לערוה, צריכים להיות בשמחה עם מצב רוח טוב – אך לא מתוך קלות ראש, ושמעתי שגם צדיקי דורנו עושים שמחת פורים בצורה נעימה, שרים הרבה שירי רגש עם מנגינות, ומרגישים את ההתעלות בשמחה של מצוה, זהו פורים כהלכתו שלא מתחרטים אחר כך ונשארים עם טעם טוב, כי בדרך כלל כשיש זמן של פריקת עול מרגישים אחר כך ריקנות (לבד מאלו שממשיכים כל השנה עם השחוק וקלות הראש) מי שחוזר קצת למצבו הקודם מרגיש ריקנות וחושב לעצמו מה הרווחתי ומה נשאר לי מהימים שהלכו להם בבזבז, וזו הרגשה מאד לא נעימה.

ומה שיש מורים היתר לעצמם לעשות כן מפני שרואים גם את אחרים שעושים כך, לא חכמה היא לחשוב זאת, וכי מפני שיש כאלה שאינם מבינים גם אני צריך שלא להבין? ודאי כח החיקוי חזק הוא, וכל אחד יכול להרגיש בזה בעצמו, מי שישים לב יראה עד כמה כח החיקוי שולט על האדם, וראיתי בעיני אנשים ברי דעת שכוח החיקוי שולט ומשפיע עליהם, וכן אם רואים דברים של כוחי ועוצם ידי זה גורם להתלהבות שרוצים גם לעשות כך, וידוע שאותו מכשיר טמא אשר נאסר ע"י כל גדולי הדור בזמנו 'הטלוויזיה' קלקל הרבה אנשים, כי על ידי שראו מעשי רציחה ואכזריות הושפעו גם הם לעשות כך, וכל אחד צריך להשתדל בעצמו להתגבר על כוח החיקוי, לנהוג כפי ההלכה.

ושמור בזכרוני מלפני שנים רבות שהיה אחד מתלמידי הישיבה המיוחס לזרעו של היהודי הקדוש ששתה לשכרה בפורים, ומתוך שכרותו ישב וכמעט נרדם וגופו נופל לכאן ולכאן, ופתאום הרים את

ראשו ואמר בקול רם "דער הייליגע איד האט גיזאגט אז א מצוה דארף מען טאהן בשלמות" – דהיינו: היהודי הקדוש אמר שמצוה צריכים לעשות בשלמות!! זה מה שהשמיע בשעת שכרותו! והתחיל לבכות על מצבו בתורה, והתאונן שעל אף ידיעותיו, צריך הוא לידיע יותר, גם בשנים האחרונות בסעודות פורים ראיתי תלמידים יקרים שהתחילו לבכות מתוך שכרותם על מצבם הרוחני, זוהי דרגה! אך עדיף לחשוב על זה לעצמו, בלי שאחרים יראו את זה.

ולמדנו כיצד צריכה להיות שמחת הפורים, שמחה של מצוה, לא מתוך שחוק וקלות ראש, ואף אם יהיו במצב של "נכנס יין יצא סוד" - שייצאו רק הדברים הטובים ולא יותר מזה. וראוי ללמוד מהנהגת כל הגאונים והצדיקים, כדוגמת החפץ חיים, החזון איש, הבריסקער רב, רבי איסר זלמן, וכמוהם גם גדולי דורנו החיים עימנו, שלא השתכרו ואינם משתכרים בפורים, כנראה שכך היא ההלכה.

ואכן יעויין בשל"ה שכתב ע"ד הרמ"א הנ"ל שכתב לפטור את החוטפים מזון או ממון חבריהם מתוך שמחת פורים וז"ל "ואני אומר לאו משנת חסידים היא, ושומר נפשו ירחק מזה, לחטוף מחבירו שלא ברשות, כי זוהי שמחת הוללות, ולא נצטוינו אלא על שמחת מצוה". והובא באליה רבה (ס"ק יז). וכן בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' תצד) הביא פירוש הרמב"ם דמשמע דס"ל כהרא"ש. ותמה על הרמ"א שפסק כרש"י לפטור, היפך תשובת הרא"ש. והביא מ"ש מרן הב"י, דהיינו דוקא לדידהו דנהגו הכי, אבל לדידן אין חילוק בין פורים לשאר ימות השנה.

ובשו"ת חות יאיר (ח"ב סימן קסט) כתב וז"ל הנה שמעתי אף כי לא הודעתני מהיזק שבא לך ע"י האורח הרגיל כאכסניא דאתי לקיצין כמעט בכל חודש שהלך לבית המשתה ונשתכר וכשחזר לביתך לחדר משכבו שכח לכבות נר שעוה המשולם והניחו דולק ונשרף המכסה שעל השולחן עם השולחן וארגז של כלי לבן וכמעט שנשרף גם הוא, המקום ימלא חסרונך ויפה עשית שלא הודעתני. ואי לדידי צייתית תתבענו לדין על הזיקך כי יצא חייב לשלם תשלומי הזיקך בלי ספק דאדם מועד לעולם כדאיתא בב"ק דף כו, ע"כ. מכאן שלשיטתו שיכור שהזיק חייב. וכמש"כ הרמב"ם פ"א מהלכות חו"מ הי"א.

וע"ע בדברי בעל הערוך השולחן (סימן תרצה ס"י) שכתב "ועכשיו בעונותינו הרבים ערבה כל שמחה ואין אנו נוהגים לשמוח כל כך עד שיבא להזיק ולכן עכשיו כשהזיק חייב לשלם". וכאן מיירי הערוה"ש על היזק ממון, דעל היזק הגוף כתב בהמשך דבריו שגם בזמנם חייבו וכל ההבדל בין זמננו לזמנם הוא רק גבי היזק ממוני שאז פטרו והיום מחייבים. ועל כן חזינן דליתא לטענת 'שיכור הייתי' או 'שוגג הייתי ולא התכוונתי' וכיוצ"ב להיפטר בכגון זה.

וא"כ לדידן י"ל דבפשטות ודאי דחייב בתשלומין בכגון דא כפי שמבואר בדברי מרן הב"י אשר חלק ע"ד הרמ"א שם וס"ל דאין חילוק כלל בין פורים לשאר ימות השנה ובכל כהאי גוונא חייב. ובפרט באופנים הנ"ל דלא רק שהזיק את ממונו אלא הזיקו בגופו. דהנה אף לאותם הפוטרים מתשלומי נזיקין י"ל דלא פטרו מתשלומי נזקי הגוף. וכמש"כ בכנסת הגדולה (סימן תרצה) "וראיתי בספר המפה שכתב בשם בעל תרומות הדשן סימן ק"י דאם הזיק אחד את חברו מכח שמחת פורים פטור מלשלם. ע"כ. ולא ראיתי דבר מזה בתה"ד, ואולי במזיק בממון קאמר. והוא משמע מלשון התרה"ד ח"א בסימן קי וז"ל שמעתי מהר"י טוביה בשם ריב"א שכל מאכל שלוקחין הבחורים זה מזה אפי' שלא ברשות משום שמחת פורים משעת קריאת המגילה עם לילה סעודת פורים שהן שני לילות ויום אחד. אין בהם משום גניבה ולא משום גזילה. ואין להזמינו לבי"ד. ואין חוששין עליו. ובלבד שלא יעשו שלא כהוגן ע"פ שבעה טובי העיר. עכ"ל. אבל במזיק בגופו לא דבשלמא בממון ניתן למחילה. אבל צערא דגופא לא מחיל איניש. ע"כ. וכ"כ בערוה"ש הנ"ל וז"ל – ואפי' בזמן הקדמון חייב בנזק הגוף.

וגם מדברי התוס' ותוס' רבינו פרץ והמרדכי והאו"ז ומהר"י מינץ הנ"ל משמע דכל הפטור הוא בהיזק ממון כמו שמדויק בלשונם "וקורעין בגדו של חברו או מקלקל לו סוסו שהן פטורים", ע"כ. אבל בהיזק גוף משמע שחייב. אמנם לדברי האגודה הנ"ל משמע שהפטור אפילו בהיזק גוף. וגם זה מדויק בלשונם - "וכן פסקתי לפעמים... כשמשחקים הבחורים ומכין זה את זה שהן פטורים".

כמו כן אף להפוטרים בנזיקין, ודאי דכל זה הוא בהיזק קטן, אך בהיזק גדול מודו דחייב. דהנה בתשובות ב"ח ישנות (סימן סב) הביא מעשה בראובן שסעד במסיבת חתן וכלה זורק זכוכית אל הכותל כמנהג השותים מתוך שמחה וסימא בזה את עינו של שמעון. ופסק הב"ח שדוקא בהיזק קטן אז פטור מחמת שמחה, אבל בהיזק גדול אין טענת פטור שכך נהגו מחמת שמחה, וזה שחיסר איבר מחמת שמחה הוי היזק גדול וחייב. וכך העלה בתשובת הרא"ש הנ"ל שכתב שהזיק פרד החתן בשלוש מאות זהובים ולכן חייב. והובא במשנ"ב (שם ס"ק יג). ע"ש. ולפ"ז משמע שגם דעת הרא"ש

לפטור בסתם היזק, אלא שכיון שבנושא שנשאל היה זה היזק גדול לכן חייב וכמו ששאל השואל שפגע בפרד שהחתן רוכב עליה הכאה גדולה, וכנזכר לעיל.

ובענין הזיקו ע"י כלי שריפה דהיינו חומרים מתפוצצים וכיוצ"ב יש לחייבו מעוד סיבה דהנה ידוע שחכמי איזמיר והגאון הקדוש ר' חיים פלאגי אסרו להשתמש באבק שריפה, ואם עבר והשתמש הרי הוא חייב לשלם. ועוד יש להוסיף מה שכתב הערוך השלחן (יו"ד סימן שלו ס"ב) שלענין רפואה צריך להיות מוסמך מהשלטונות שיהיה לו רשות ליתן רפואות לחולאים. ונראה שהם גם מוסמכים לגבי הסכנות שיש בדברים המביאים את החולאים (עכ"פ לחומרא), וכיון שהם אומרים שאסור להשתמש במשחקים הללו, הרי זה נחשב לשלא כהוגן על פי טובי העיר, וחייב המבעיר את הבעירה, בין שהזיק בגוף ובין שהזיק ברכוש. ועוד שאע"פ שהמזיק בשמחת פורים פטור מלשלם, לדעת רמ"א וסיעתו הנ"ל, היינו משום דנחשב לאנוס ובאנוס כזה פטרוהו חכמים, אבל כאשר מזיק עם כלי שריפה, הרי זה תחילתו בפשיעה וסופו באנוס, שעצם קניית והחזקת המוצרים האלו בביתו הוא חטא, ואין לו בזה כל טענת אנוס. ובפרט דלפי הראשונים הנ"ל והפוסקים שחלקו יש לחייבו בנזיקין ואין כאן כלל טענת 'אנוס הייתי' וחייב לשלם.

וכיון דאתינא להכי מן הראוי להביא כאן נקודה חשובה אשר נוגעת להנהגת האדם כלפי הזולת במשך כל ימות השנה ובפרט במקומות של שמחה, כשפסגת הדברים מגיעה בימי הפורים. מלבד האיסור להזיק את חברו ישנם עוד איסורים אשר עלול האדם ח"ו להכשל בהם. כהונאת דברים או גניעה כזו או אחרת והחי יתן אל ליבו כפי שמובא בשם גדולי ישראל כדלהלן:

ענין נוגע מאוד למעשה, כשנמצאים בתוך ציבור לא יימלט שאחד יפגע מחברו, יש שפוגעים בכוונה ויש שלא בכוונה, וקשה מאד להיות מהנעלבים ואינם עולבים, וצריכים לדעת כי אונאת דברים זה איסור חמור מאד, וכמו שאמרו (ב"מ נח, ב) גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו "ויראת מאלוקיך" וזה לא נאמר בו "ויראת מאלוקיך", ועוד איתא שם (נט, א) נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, ולפעמים זה בא מתוך שרואים אדם שעושה שלא כהוגן. בפרט בין בני הישיבה מצויים דברים כאלה שאחד חושב על חברו שעושה שלא כהוגן, ומחמת זה חושבים שהותרה הרצועה אפילו אונאת דברים, וצריכים לדעת את חומר האיסור שבוזה.

ואפילו מצות תוכחה כמעט אינה שייכת בזמננו, וכמו שהובא בספר מנחת שמואל בזה הלשון: "אבל ראוי שתדע שכך קבלתי מרבתי, ובפרט מאדמו"ר ר' חיים מוולאז'ין זיע"א, שבזמן הזה קשות אינם נשמעים, ומי שאין טבעו לדבר רכות, וממהר לכעוס על עושי עוול, ובפרט כשלא ישמע לו – פטור ממצות תוכחה", עכ"ד. והיינו שתוכחה אינה מתקבלת אלא בלשון ידידות, כשהדברים נאמרים בצורה שאינה פוגעת, אבל תוכחה בצורה הפוגעת שהלה אינו יכול לסבול את זה שמוכיחים אותו, אינה תוכחה, כי תוכחה כזו אינה מועילה אלא להיפך.

וכמו שמצינו בגמרא (מו"ק יז, א) כי המכה בנו גדול עובר בלפני עיוור לא תיתן מכשול, והיינו אם אדם רואה את בנו הגדול שאינו מתנהג כמו שצריך, והאב אינו יכול לסבול את התנהגותו של בנו ומכה אותו על זה, הרי הוא עובר בלפני עיוור, כי מפני שהבן הוא גדול לא יועיל האב כלום בהכאתו, בפרט בימינו שאפילו לקטנים אין זה מועיל תמיד, ונמצא כי בהכאתו הוא מכשיל את הבן שיתחצף אליו, והכאה אינה דווקא בידיים, אלא אם אומרים לבן מילה פוגעת זה מכשיל אותו יותר ממכה, כי יותר קשה לסבול מילה פוגעת מאשר מכה, וכמו שאומר הפתגם "מכה עוברת אך מילה נשארת"!!!

וכך גם מי שמוכיח את חברו בצורה פוגעת, הרי עלול הוא להכשילו יותר בזה, ונמצא עובר בלפני עיוור לא תיתן מכשול, בפרט אדם כזה שהוא שוגג במעשיו, שאינו מבין את חומר הדבר במה שהוא עושה, ויכול להיות שבמשך הזמן יבין וישנה את התנהגותו לטובה, אבל אם אומרים לו תוכחה בצורה פוגעת, הרי בדרך הטבע הוא רוצה להיות צודק, וממשיך דווקא לעשות את מעשיו הרעים, ונמצא כי התוכחה גרמה לו שיהיה גרוע יותר, והרי זה 'לפני עיוור' גמור. זה נוגע למעשה בהרבה עניינים, שמא על ידי התוכחה ייהפך השוגג למזיד, זה מה שצריכים מאד להיזהר בענייני בין אדם לחברו.

עלינו לדעת שהכל תלוי בזכויות, כל אחד צריך זכויות להצלחה בכל העניינים, גם ישיבה ומקום תורה צריכים זכויות, והזכויות הם המידות הטובות, אם יש חיסרון במידות הטובות – אין זכויות לא ליחיד ולא לציבור, מידות טובות זה שהכל יהיה על פי ההלכה, להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, לא לומר מילה פוגעת, מפני שזה מזיק ואין בכך שום תועלת, העצה להשפיע היא רק כמו שכתוב באגרות החזון איש (ג, סב) כי מי שהוא בעל תורה אמיתי השפעתו ניכרת, והשפעתו של בעל תורה אמיתי, גדולה יותר מכל דברי התוכחה שיכולים.

בפרט לפני פורים, צריכים לחזור על זה, יש שחושבים שבפורים מקבלים היתר לאונאת דברים, לדבר דברים פוגעים ולצער בני אדם, אבל באמת אין שום היתר לאונאת דברים בפורים, כי אמנם ימים אלו הם זמן של שמחה, ואפשר להתבטא בלשון שיש בה קצת הומור, אך בשום אופן לא לומר מילה פוגעת, אם מישהו ייפגע – זו עבירה חמורה מאד, אין שום היתר לפגוע במישהו באונאת דברים, ורק כתוב ברמ"א (או"ח תרצו, ח) כי בני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה אין בזה משום לא תגזול, אבל לצער את חברו זה מידות רעות ואונאת דברים ואין היתר לזה כלל.

ואף על פי שלפעמים מתוך שמחת הפורים מתעוררים לשמוח מדברים כאלו, זהו נסיון שצריכים לעמוד בו, וכפי גודל הנסיון – אם עומדים בו זוהי זכות גדולה מאד להצלחה, ואם עומדים בניסיון בציבור זוהי זכות לכל הציבור, ועל ידי שיעמדו בניסיונות בענייני בין אדם לחברו, ממילא גם התורה תהיה בשלמות. ועלינו להשתדל שהפורים יעבור בצורה כזאת של שמחה ורעות, גם מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים הם עניינים של חיזוק בבין אדם לחברו, זה כל שמחת הפורים וזכות גדולה לכל אחד ואחד.

ובעניין מה שהבאנו לעיל לדון באותו בחור אשר השליך דינמיט וגרם להפלת עוברה של אשה ראיתי שכתב לדון בשאלה זו בספר חשוקי חמד עמ"ס מגילה (עמ' רי). ומעשה שהיה במגיד שיעור באחת הישיבות, שיש לו תלמיד כשרוני, שאינו מצליח להתרכז בלימודו, בהזדמנות אחת סיפר לו התלמיד, שלפני כמה שנים השליך דינמיט בימי הפורים, ואשה הפילה את עוברה מתוך פחד ובעתה, ועד היום הוא זוכר היטב את מעשהו, ומאז איבד את הריכוז בלימוד, כיון שהדבר אינו נותן לו מנוח, ושואל התלמיד מה היא דרך תשובתו?

וכתב בראשית דבריו שעל התלמיד לדעת כי יש בזה אביזריהו דשפיכות דמים, ובן נח נהרג על זה, כדכתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות מלכים ה"ד) בן נח שהרג נפש אפילו עובר במעי אמו נהרג עליו. וכתבו התוס' בסנהדרין (נט ע"א ד"ה ליכא, ובחולין לג ע"א ד"ה אחד) שגם לישראל אסור. וכתב בשו"ת אגרות משה (ח"ב סימן סט) שאיסור הריגת עובר, היא איסור רציחה ממש, וכן משמע ברמב"ם (פ"א מהלכות רוצח ה"ט), עיי"ש.

והנה ראשית עשיית התשובה הוא לשלם את החיוב הממוני, וכמו שכתב השו"ע (חו"מ סימן תכג ס"א) הנוגף את האשה ויצאו ילדיה, אע"פ שלא נתכוון, חייב לשלם דמי ולדות לבעלה, ונזק וצער לאשה. אלא שדברים אלו נאמרו בנוגף ממש בידיים, אבל המשליך דינמיט אינו נחשב לשופך דמים ממש, ופטור בדיני אדם, כמבואר בשו"ע חו"מ (סימן תכ סעיף לב) המבעית את חברו, אע"פ שחלה מהפחד, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

והנה נאמר ברמב"ם (פ"ב מהלכות רוצח ה"ב) שהשוכר רוצח כדי להרוג את חברו, או שכפתו והניחו לפני הארי, שופך דמים הוא ועוון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, עכ"ל. הרי שגם ההורג בגרמא חייב מיתה לשמים, ואם כן הזורק דינמיט גם הוא כעין זה, וגרם להריגת עובר, עוון הריגה בידו, כמו שכתב המשך חכמה דבן נח נהרג על הריגת עובר, וישראל הגם שלא חייב מיתה ביד, אבל חייב מיתה לשמים. לכן, ישים התלמיד על ליבו שעשה דבר חמור. ושמעתי שהתלמיד הנ"ל שטח את שאלתו גם בפני הגאון רבי יעקב ישראל פישר זצ"ל, והשיב לו שישלם מידי חודש לאבי העובר שכר כדי שילמד משניות (או ישכור מישהו שילמד) לעילוי נשמת העובר.

יש להוסיף שיתכן שלכן התלמיד נענש באיבוד הריכוז, משום שעל הפסוק 'וישם ה' לקין אותי' (בראשית ד טו) נאמר בבראשית רבה (כב יב) רב אמר עשאו אות לרוצחים, כלומר כמו שקין לא מצא מנוחה ומרגוע לנפשו, אלא היה נע ונד בארץ, כך גם במהלך הדורות הבאים, כל אדם שיעשה כמעשהו של קין וירצח נפש, יהיה נע ונד, ולא יוכל לתת מנוחה לנפשו, ולכן יש לחזור בתשובה שלימה, אולי יראה ה' ויחוס עליו.

המורס מכל האמור

מי ששתה יין (יותר מכדי מידתו) בפורים והשתכר, ומתוך שכרותו עשה מעשים שהיה בהם כדי להזיק, (כגון ששבר כלי חבירו או טינף בגדיו וכיו"ב מהמקרים דלעיל), הרי הוא חייב לשלם כל מה שהזיק לחבירו. ואין הבדל בזה בין פורים לשאר ימות השנה. ולבני אשכנז צ"ע אם יש להם להקל בזה"ז בפורים. ולגבי המבהיל את המעוברת, דרך תשובתו תהיה כפי שהבאנו בגוף התשובה לעיל.